

de antioorlogsstemming zodanig weten te kantelen, dat president Roosevelt, niet meer gehinderd door de publieke opinie en het Congres, de Britten openlijk de helpende hand kan bieden. In zijn voorwoord vertelt de Britse non-fictieschrijver Henry Hemming dat zijn ouders vaak over Bill Stephenson spraken. Die was met zijn opa en oma bevriend en had het leven van zijn vader als peuter gered. Vermoedelijk zullen deze voor hem memorabele feiten zijn nieuwsgierigheid hebben gewekt naar de Canadees-Britse spion, die Ian Flemming (een van zijn assistenten) als model gebruikte voor James Bond. Hij heeft zijn hoofdpersonage, na bestudering van voorheen geheime documenten en een veelheid van andere bronnen, in vijftig hoofdstukken nauwgezet en gedetailleerd neergezet. Ook aan tal van andere belangrijke personen rond hem schenkt hij volop aandacht: de reeds genoemde Charles Lindbergh, die overduidelijk met de nazi's heulde en antisemitische trekken vertoonde, kolonel Bill Donovan, de baas van de nieuwe inlichtingendienst met wie zijn naamgenoot (en ook de president) zeer vertrouwelijk omging, Franklin D. Roosevelt, die Groot-Brittannië al snel in het geheim met Amerikaanse hulp tegemoetkwam. Ook enige Duitse opponenten, die door het leggen van contacten met militairen en zakenlieden en een twitter avant la lettre (met als basis het 'frankeringsprivilege' van Congresleden) Amerika afzijdig probeerden te houden, en nog vele anderen. Daarnaast legt hij wat betreft de Britse beïnvloedingscampagne verbanden met het fenomeen in onze tijd. Nog vers in het geheugen liggen de verzonnen berichtgevingen en manipulaties vanuit Rusland een half decennium geleden, waaraan de Amerikaanse president Trump waarschijnlijk zijn verkiezing heeft te danken. In het bijzonder voor 'liefhebbers' van de Tweede Wereldoorlog is *Onze man in New York. Hoe nepnieuws Amerika de Tweede Wereldoorlog in trok* een uitermate boeiend boek om te lezen.

Gert Moleman

Sport in oorlogstijd

Door wilskracht zegevieren.

Sport in de Tweede Wereldoorlog.

Jurryt van de Vooren (Balans Amsterdam 2020), 240 blz., € 19,99

Volgens historicus Jurryt van de Vooren heeft sport tijdens de Tweede Wereldoorlog voor paradoxale situaties gezorgd: 'waar de ene bevolkingsgroep afleiding vond, werd een andere bevolkingsgroep uitgesloten, gedeporteerd en vermoord.' Wat het eerste betreft, stelt hij dat in de oorlog nog meer dan in de jaren daarvoor sport populair was. Het aantal georganiseerde sportbeoefenaars toont een spectaculaire groei van 180.000 in 1930 naar ruim 400.000 in 1943. Ook wedstrijden werden massaal bezocht. Vooral het voetbal had met volle stadions over belangstelling niet te klagen. Soms verruilden mensen zelfs hun voedselbonnen voor een kaartje. Bezoekers bleven toenemen tot aan het einde van de zomer van 1944. Toen werden de competities niet meer gestart, als ze al niet waren gestopt. Spelerstekort, verordeningen, de avondklok en niet in het minst vernielde bruggen maakten het reizen en daarmee het spelen van uitwedstrijden zo goed als onmogelijk. Toch verbreedert sport. Dat gold zeker tijdens de oorlog. Als bekendste voorbeeld noemt de auteur de hulpactie in de hongerwinter van Heerenveen voor jonge spelers van Amsterdamse voetbalclubs. Bijna honderd hongerige spelers kregen in Friesland maandenlang onderdak en voeding. Ook de legendarische Abe Lenstra ontfermde zich over een paar voetballertjes. Zij hadden met *Us Abe* de tijd van hun leven, heeft Van de Vooren een van hen op late leeftijd nog weten te ontfutselen. Afgewisseld met massage heeft sport in de oorlogsjaren ook succesvol als revalidatietherapie gewerkt. Herstelloord was Huize

Kareol in Aerdenhout en de eerste proefkonijnen waren Nederlandse militairen, die bij de Duitse inval zwaargewond waren geraakt. Naar de mening van Van de Vooren heeft het landgoed tevens de kiem gelegd voor de gehandicaptensport in ons land. Maar niet altijd pakte de sportbeoefening positief uit. Ze veroorzaakte eveneens frustratie, afkeer en leed. Reeds genoemd is de uitsluiting van alle Joodse sporters. Ook werden er regelmatig na wedstrijden razzia's gehouden en onderduikers opgepakt, die toegegeven hadden aan de verlokking van een korte activiteit in de buitenlucht. Verder stak de bezetter al vrij snel zijn tentakels naar het verenigingsleven uit. Alle bonden en clubs moesten zich bij een overheidsinstantie aanmelden, ook de Nederlandse (sport)samenleving moest worden gelijkgeschakeld. Daardoor kwam de sport bijna volledig onder Duits toezicht. En uiteraard gebruikten de Duitsers de sport zelf als propaganda voor hun nationaalsocialistische ideologie. Bij de Nationale Jeugdstorm bijvoorbeeld werd sport in navolging van de Hitlerjugend als

essentieel voor het leven van een soldaat of moeder gezien. De 'Stormers' moesten hun lichaam harden voor de strijd op leven en dood. Niet vreemd dat vele jongens op jonge leeftijd naar het front vertrokken, waar ze sneuvelden. Voor de 'Stormers' diende sport een ander expliciet doel: zij hadden de zorg voor hun lichaam als een instrument voor de reproductie.

'Soms verruilden mensen voedselbonnen voor een kaartje voor een sportwedstrijd'

Naast een uitgebreide beschouwing over het sportgebeuren in al zijn facetten tijdens, maar ook voor de oorlogsjaren met opmerkelijke data, glanst de schrijver zijn werk op met curieuze verhalen. Daarin vertolken onder andere bekende sporters van toen een rol. De bokser Ben Bril bijvoorbeeld, Joods van geboorte, die

met Sam Only, politieagent in Amsterdam, lange tijd tot de nationale top behoorde. Vanaf begin jaren dertig trainden en sportten zij samen. Het weerhield Only niet in 1942 zijn sparringpartner met zijn gezin 'met bruut geweld' te arresteren. Een ander verhaal gaat over het Olympisch Stadion, waar mensen tot aan het einde van de oorlog zaten ondergedoken in een ruimte die moeilijk viel te ontdekken. Evenals het trieste feit dat de twee Joodse stadionbestuurders, van wie er een in Kamp Westerbork is overleden, er totaal geen weet van hebben gehad. Andere verhalen gaan over de Tour de France van 1942, waaraan als enige Nederlander een Limburgse profrenner meedeed op een verkregen fiets, die halverwege de eerste etappe uit elkaar viel. En over de Elfstedentocht, die zowel in 1941 als 1942 werd gehouden en het Elfstedenkruisje dat voor sommigen van onmisbare waarde was en in concentratiekampen als het belangrijkste juweel werd gekoesterd.

En over Ajax, dat Feyenoord te hulp schoot toen de club niet meer in de eigen Kuip mocht spelen. Verhalen, verhalen en nog eens verhalen. Nog veel meer trivia maken het werk uitermate leesbaar. Al ver voor de oorlog bijvoorbeeld waren er in ons land sportverenigingen met de naam 'Swastika'. De swastika namelijk, die ook als insigne op shirtjes verscheen, stond voor levenskracht, geluk en heiligheid. Het gold lange tijd, tot de machtsovername van Hitler in 1933, als een redelijk neutraal symbool. Ook een Groningse voetbalclub, die voornamelijk Joodse leden telde, heeft de naam gedragen. Wist u trouwens dat ADO Den Haag in de oorlog tweemaal achter elkaar landskampioen is geweest? *Door wilskracht zegevieren* zal sportliefhebbers – en docenten geschiedenis – geen moment vervelen.

Gert Moleman

• **VGN KLEIO** •

Didactiekconferentie 2021

Donderdag 4 en vrijdag 5 februari
Apollo Hotel Veluwe De Beyaerd

Schrijf je nú in via www.vgnkleio.nl